

Т.І. АРТЬОМОВА,
*д-р екон. наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ*

СУПЕРЕЧЛИВА ЄДНІСТЬ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРАВ І ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

На рубежі століть і тисячоліть два потужні трансформаційні потоки змінили вигляд світового суспільного господарства, зумовили щільне переплетення тенденцій його глобалізації і локалізації. *З одного боку*, криза та розпад традиційної системи соціалізму зумовили перехід значної кількості країн до системи ринкових відносин; з іншого – ринково зрілі країни вступили до постіндустріальної стадії господарювання. Процеси глобально-локального перетворення господарського буття через активізацію й актуалізацію ринкових трансформацій усвідомлені суспільною думкою, проте їх справжня суть і механізми розгортання донині залишаються неясними. Це зумовлює наростання хаосу та невизначеності господарської життєдіяльності, що посилює суспільні шоки від інституційних зрушень та розломів і не дозволяє людству гідно відповісти на глобальний за повнотою та локальний (індивідуальний) за змістом виклик буття. *З іншого боку*, хаос характеризує не стільки стан реальних об'єктів, скільки недостатню наукову рефлексію законів, які зумовлюють невизначеність та дезорганізацію в господарській системі.

Глобальний виклик буття є різноманітним; пронизує всі сфери та рівні системи суспільного господарювання, зачіпає інтереси всіх інституційних суб'єктів, постає перед кожною людиною. Різноманіття виклику набуває узагальнення та конкретизації в межах таких актуальних глобально-локальних проблем, як:

- «оголення» засад економічної інверсії,
- розгортання історії у сучасність,
- єднання людства як всесвітнього універсуму.

Належною відповіддю на глобальний виклик буття є формування інституційної архітекτονіки як простору гармонійного господарського облаштування. З'ясування законів економічної рівноваги (гармонії) передбачає фундаментальне наукове осмислення феномену глобально-локальної господарської процесуальності – стрімкого розмивання основ господарського буття, перш за все відносин власності й вартості. Адже саме перетворення прав і відносин власності є серцевиною загальних ринкових і суспільних трансформацій.

Цілісний аналіз суперечливої єдності процесів глобалізації та локалізації як середовища перетворення прав і відносин власності доцільно здійснювати у трійтій системі координат, що охоплює природно-економічну, соціально-економічну, організаційно-економічну складові суспільного господарства.

Природно-економічним (матеріальним) підґрунтям процесів глобалізації і локалізації є *техносфера як штучне створене інформаційно-мережеве технологічне середовище, що функціонує за природно-біологічними законами*. Специфічною властивістю такого середовища є не просто високий рівень техніко-технологічного озброєння сфери господарської діяльності, а глибинні (на атомно-молекулярному, клітинному, генному та інших рівнях) перетворення предмету праці через застосування тонких фізико-хімічних, лазерних, комп'ютерних інструментів, генної інженерії, нанотехнологій, залучення нових видів та джерел енергії на підґрунті цифрових технологій.

Еволюція техносфери відбувається за умов критичного відособлення від традиційних (природних, «аналогових») форм господарювання, через їх докорінну видозміну і витіснення внаслідок поширення процесів техноценозу; спирається на механізми підлаштування ресурсного потенціалу Планети під потреби й інтереси країн – світових економічних лідерів як своїх провідних суб'єктів за рахунок утиснення соціально-економічних інтересів інших країн та регіонів.

Як доводить М. Косолапов, техносфера тяжіє до утворення глобальних кіл ресурсного забезпечення у вигляді [1, с. 10]:

Власне *техносфери* як сукупності «розвинених» постіндустріальних економік, що перебувають у рівнозначних умовах належного фінансового та організаційно-економічного забезпечення;

територіальних спільнот (країн) – реальних претендентів на входження до техносфери за умов досягнення достатнього рівня економічного розвитку або виконання життєво важливих для техносфери функцій;

«незамінних» для техносфери *територіальних спільнот*, які слугують джерелами енергоресурсів, сировини, ємних ринків тощо;

«замінних» *територіальних суспільних утворень*, економічні функції яких по відношенню до техносфери за потреби (без зайвих витрат) можуть виконувати інші країни чи території;

«байдужих» *країн*, що суттєво не впливають на існування і життєдіяльність техносфери – сьогодні чи в досяжному майбутньому;

«ворожих» *країн*, які реально або потенційно, сьогодні чи в майбутньому несуть загрози для існування техносфери тощо.

Актуальною проблемою суперечливого переплетення процесів господарської глобалізації та локалізації («глокалізації») є загальна політизація соціально-економічних відносин, яка сьогодні набула ознак гібридної війни та поступово перетікає у площину суцільного збройного суспільного конфлікту щодо перетворення існуючого світового економічного порядку.

Так, особливістю організації сучасного глобально-локального ринкового простору є криза економічного порядку та загальної системи суспільного управління. Система ліберального інтернаціонального політико-економічного порядку (Liberal International Order) була сформована в другий половині XX ст. розвиненими країнами Західного світу. Ідейну основу такого порядку становить ліберальний інтернаціоналізм як теоретична модель та практика організації суспільних відносин. Вважається, що поняття ліберального інтернаціоналізму було запроваджене до використання Дж. Айкенберрі, який згодом конкретизував його зміст за допомогою таких постулатів [3; 4, с. 16–24]:

- зростання економічної взаємозалежності держав потребує їхньої політичної інтеграції;
- чим ширшим є представництво ліберальних демократій, тим більш процвітаючим і таким, що поважає права людини, постає світ;
- інтернаціоналізм економічного порядку сприяє поширенню інтеграційних процесів у світі.

Як головні цілі ліберального інтернаціоналізму визначалися: забезпечення суспільної безпеки, вільної торгівлі, захист прав людини, поширення демократичних процесів, сприяння процвітанню народів [5, с. 31]. У 1990-ті роки, після розпаду системи традиційного соціалізму, *конструкт ліберального інтернаціоналізму перетворився на загальну модель світового порядку*. Проте концепція ліберального міжнародного порядку зіткнулася з проблемами її несприйняття й відторгнення іншими країнами світу, особливо новими великими економіками. Прихильники концепції ліберального інтернаціоналізму пояснювали наявність таких проблем спочатку механізмами занадто швидкого просування ліберальних цінностей на загальний світовий простір, а згодом – кризою загального управління суспільним порядком (crisis of authority) з боку країн – економічних лідерів [2, с. 97].

На думку фахівців, з 2016 р. в еволюції ліберального міжнародного економічного порядку позначилася нова фаза. Вона характеризується різким загостренням кризових явищ у світовій політиці, викликаних послабленням організаційно-економічного та управлінського потенціалу розвинених країн на тлі економічного піднесення інших держав. Це призвело до загострення геополітичного суперництва між країнами та транснаціональними компаніями, а згодом – до поширення торгових, інформаційних, фінансових та інших форм гібридної війни, активізації проксі-конфліктів тощо. Нові центри політико-економічної сили чинять зростаючий тиск на норми та інститути світового порядку, що дає підставу говорити про його інституційну ерозію. Одночасно із зовнішніми викликами існуюча модель світового економічного порядку зазнала

внутрішніх загроз, що призвело до згортання ідей лібералізму на тлі поширення популістських суспільних очікувань [2, с. 98–100].

Унаслідок цього світові країни-лідери були змушені дещо відійти від досягнення глобальних цілей і зосередитися на реалізації національних інтересів. Це сприяло пожвавленню турбулентності у світогосподарських відносинах, у тому числі, й через взаємні суперечки щодо несправедливого розподілу тягара витрат на підтримку систем суспільної безпеки та усталеного економічного розвитку. В результаті проєкт світової інтеграції зазнав впливу розбіжних тенденцій навіть у спільноті розвинених держав.

На думку фахівців, нині в світових інтелектуальних колах склалася рідкісна ситуація, коли представники ліберальної та реалістичної шкіл дійшли згоди щодо вичерпання вихідного об'єднуючого й управлінського потенціалу існуючої моделі міжнародного економічного порядку, тоді як нові підходи щодо розбудови глобальної світ-системної архітектури залишаються розмитими. З приводу змісту нової світ-системної архітектури в науковій літературі висловлюються різні, іноді протилежні, думки: від настання ери «мультипорядкового» світу (multiorder world) на основі змагання низки організаційно-управлінських моделей [2, с. 101–102] до повернення норм порядку, що панував до 1989 р. Загалом же передбачається, що новий політико-економічний порядок постане менш глобальним і ліберальним, підтримуватиметься балансом сил, а не могутністю держави-лідера. Визначаються вірогідні сценарії розвитку подій: збереження концепції існуючого світового порядку через вбудовування у нього елементів помірної реформування та виключення механізмів, неприйнятних для більшості опонентів; співіснування поряд із ліберальним інших моделей економічного порядку; заміна ліберальної моделі багатополярним концептом за підтримки балансу суспільних сил тощо.

Утім, жоден із перелічених сценаріїв розбудови нового світового порядку не можна вважати суспільно прийнятним через загальну політизацію економічних відносин. Слід визнати, що суперечливе переплетення відносин

глобалізації та локалізації як соціально-економічного середовища перетворення прав і відносин власності сьогодні відбувається за умов браку ціннісних орієнтирів; і саме це зумовлює стан критичної нерівноваги загальної системи суспільного господарства та її локальних утворень внаслідок надлишкового накопичення соціально-економічної ентропії.

Список використаних джерел

1. Косолапов Н.А. Глобализация: территориально-пространственный аспект. *Мировая экономика и международные отношения*. 2005. № 6. С. 3–13.
2. Шахалилов Ш. Современные западные исследования новой фазы кризиса мирового порядка. *Мировая экономика и международные отношения*. 2020. Т. 64. № 4. С. 96–105.
3. Ikenberry G. J. *After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding of Order after Major Wars*. Princeton: Princeton University Press, 2001. 312 p.
4. Deudney D., Ikenberry G.J. Liberal World: The Resilient Order. *Foreign Affairs*. 2018. Vol. 97, No. 4 (July). P. 16–24.
5. Duncombe C., Dunne T. After Liberal World Order. *International Affairs*. 2018. Vol. 94, No. 1 (January). P. 25–42.

I.S. PILIAIEV,

*Dr. Sci. (Polit.), PhD (Economics), Professor,
Leading Researcher, SI "Institute for Economics
and Forecasting, NAS of Ukraine"*

TRANSFORMING TRENDS OF GLOBALIZATION UNDER THE FULL-SCALE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

1. The full-scale military invasion of Ukraine by the Russian Federation, which began on February 24, 2022, has led to the all-pervasive, continuous politicizing, in the spirit of Realpolitik, the global economic order, the entire system of international economic and monetary relations.

The critical aggravation of the geostrategic struggle for world economic and financial leadership caused the prevalence of geopolitical considerations over purely market considerations of comparative advantages. Globalization becomes very vulnerable to political decisions at the state and interstate levels. And big business will no doubt be especially careful about political risks.